

Skreczko, Adam

Emigracja polska lat osiemdziesiątych

Studia Teologiczne 11, 259-270

1993

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ADAM SKRECZKO

EMIGRACJA POLSKA LAT OSIEMDZIESIĄTYCH

Treść: Wstęp; I. Rys historyczny emigracji polskiej; II. Charakterystyka emigracji polskiej lat osiemdziesiątych; Zakończenie.

WSTĘP

Zjawisko masowej emigracji Polaków w minionej dekadzie jest jednym z tych fenomenów społecznych, który dotyka naród jako całość. Zagadnieniu temu poświęcono w ostatnich latach wiele uwagi na łamach czasopism naukowych, analizując jego aspekt demograficzny, jak również społeczny i religijny. W prezentowanym artykule zostaje podjęta próba pewnego syntetycznego ujęcia tego problemu, traktowanego przede wszystkim od strony ilościowej. Konkretnie chodzi o lata 1981-1988, choć trzeba jasno powiedzieć, że zjawisko to jest aktualne również w latach dziewięćdziesiątych i potrwa prawdopodobnie przez całą bieżącą dekadę. Rzecz jasna niniejszy artykuł nie pretenduje do roli wyczerpującej syntezy ujmowanego kwantytatywnie zagadnienia emigracji Polaków lat 80-tych. Na syntezę taką nie pozwala chociażby obecny stan badań nad tym fenomenem. Wiele zjawisk wymyka się analizom. Inne zaś wymagają dopiero szczegółowych dociekań. Trzeba wziąć pod uwagę fakt, że emigranci, opuszczając Polskę, rozproszyli się po wielu krajach świata. Dokładne dane statystyczne natomiast, dotyczące naszych rodaków na obczyźnie, pochodzą tylko z niektórych krajów. Chodzi tu przede wszystkim o kraje Europy Zachodniej, Kanadę i Stany Zjednoczone. Dane rodzimych instytucji, rejestrujących ruchy ludności, pozwalają jedynie określić ilość Polaków, którzy opuścili kraj. Nie mówią jednak często nic o kierunkach ich emigracji. Bardziej precyzyjny obraz wychodźstwa uzyskuje się tam, gdzie emigracja polska ma już długą tradycję i gdzie sami Polacy prowadzą badania nad tym zjawiskiem, jak ma to miejsce chociażby w USA. Inaczej przedstawia się sprawa na przykład w krajach afrykańskich, takich jak RPA. Poza tym obecne ruchy ludności są zjawiskiem zakończonym, lecz aktualnie zachodzącym, stąd dane statystyczne nie mogą być precyzyjne.

I. RYS HISTORYCZNY EMIGRACJI POLSKIEJ

Aby lepiej zrozumieć współczesność, trzeba odwołać się do przeszłości. Tak też jest w wypadku emigracji polskiej. Masowy charakter przybrała ona w końcu XVIII wieku. Powodem, czy raczej motorem, była sytuacja polityczna jaka wytworzyła się na skutek rozbiorów Polski. Była ona też skutkiem upadku Powstania Kościuszkowskiego (1794), którego konsekwencją był trzeci i ostateczny podział polskiego terytorium¹. Kolejna duża fala emigracji wyruszyła z Polski po klęsce Powstania Listopadowego (1831). Należy też pamiętać, że epoka napoleońska i związane z nią nadzieje Polaków na odbudowę niepodległego państwa wpływały też w jakiś sposób na ruchy migracyjne Polaków, głównie w latach 1797-1815. Klęska jednak Powstania Listopadowego zmusiła do opuszczenia kraju około 60 tysięcy rodaków. 50 tysięcy zostało wówczas deportowanych do Rosji, zaś ponad 10 tysięcy opuściło Polskę udając się do krajów Europy Zachodniej i do Ameryki. Cyfra ta w przybliżeniu rozбивa się następująco: Francja — 7000, Anglia — 1000, Turcja — 700, Belgia — 500, Szwajcaria — 500 i USA — 500². Wielu polskich emigrantów politycznych wzięło w następnych latach udział w walkach o wolność toczonych przez różne narody Europy³. Wielu polskich emigrantów politycznych wzięło w następnych latach udział w walkach o wolność, toczonych przez różne narody Europy⁴.

Kolejna wielka fala emigracji wyruszyła z Polski po klęsce kolejnego zrywów powstańczego w 1863 roku. Przegrana Powstania Styczniowego spowodowała deportację do Rosji ok. 40 tys. Polaków, liczni zaś opuścili Polskę, z obawy przed represjami zaborcy, udając się głównie do Francji (3000), USA (3000), a także do takich krajów jak Turcja, Szwajcaria, Włochy, Belgia czy Wielka Brytania⁵. Generalnie trzeba powiedzieć, że przyczyną ruchów migracyjnych ludności polskiej w XIX wieku była przede wszystkim antypolska polityka zaborców, a także przyrost naturalny i związany z nim brak miejsc pracy, czy brak możliwości wyżywienia licznej rodziny z niewielkiego skrawka ziemi⁶. Ogółem, jak się szacuje, opuściło nasz kraj w minionym stuleciu około 4700000 rodaków⁷.

Z początkiem bieżącego stulecia, do roku 1914, emigracja polska zmienia nieco charakter, jak i kierunek. Emigranci udają się głównie do Niemiec, Francji, Danii i Belgii. Jest to przede wszystkim emigracja czasowa, spowodowana trudną sytuacją ekonomiczną. Oblicza się, że w omawianym okresie, udawało się

¹ Por. W. Smoleński, *Emigracja polska w latach 1795-1797*, Warszawa 1911.

² Por. M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków 1928, s. 56.

³ Por. B. Wierzbiański, *Polacy w świecie*, Londyn 1946, s. 7; S. Kalembka, *Wielka emigracja. Wychodźstwo polityczne w latach 1831-1862*, Warszawa 1971; H. Temkinowa, *Gromady Ludu Polskiego*, Warszawa 1962.

⁴ Por. S. Kiniewicz, *Polacy w europejskich ruchach rewolucyjnych*, w: *Historia Polski*, T. 2, cz. 3, s. 227, przyp. 294; Tenże, *Historia Polski 1795-1918*, Warszawa 1969, s. 132.

⁵ B. Wierzbiański, dz. cyt., s. 11.

⁶ Por. K. Dunin-Wąsowicz, *Struktura demograficzna narodu polskiego 1964-1914*, w: *Historia Polski*, t. 3, cz. 1, s. 110.

⁷ P. Taras, *Problem liczebności i znaczenia Polonii zagranicznej*, w: *Zeszyty Naukowe KUL* 1-2(1965-66), s. 13.

rocznie do wyżej wymienionych krajów około 600 tysięcy osób, głównie ojców rodzin⁸.

Na skutek Pierwszej Wojny Światowej odrodziła się Niepodległa Rzeczpospolita. Odradzająca się Polska, wykorzystywana bezwzględnie przez państwa zaborcze przez ponad 120 lat zaborów, stanęła przed ogromnymi problemami, głównie o charakterze ekonomicznym. Bezrobocie sięgnęło wówczas liczby dwóch milionów. Liczne osoby poszukując pracy udały się znów na emigrację. W przedziale lat 1919-1939 opuściło kraj około 2148300 rodaków, powróciło zaś tylko 1110800 osób⁹. W ten sposób Polska okresu międzywojennego zajmowała, po Włoszech i Irlandii, trzecią pozycję w świecie, jeśli chodzi o rozmiary zjawiska emigracji¹⁰.

Na okres trwania Drugiej Wojny Światowej przypadają przymusowe wysiedlenia ludności polskiej oraz wywózki na roboty przymusowe do Niemiec¹¹.

Po Drugiej Wojnie Światowej Polska pojawia się na mapie Europy w bardzo zmienionym kształcie granic. Zmiany te spowodowały ogromne przesunięcia ludności w ramach migracji wewnętrznych. Również emigracja zewnętrzna zbiera swe żniwo. Szacuje się, że w latach 1945-1988 opuściło Polskę 900 tysięcy ludzi, powróciło zaś tylko 300 tysięcy¹². Lepiej skalę tego zjawiska pozwoli uzmysłowić sobie poniższa tabela.

Tabela 1: Przemieszczenia ludności polskiej w latach 1945-1988

Lata	Wyjazdy	Przyjazdy	Saldo
1945-1950	4 049 400	3 794 800	254 600
1951-1955	17 900	16 700	1 200
1956-1960	359 600	250 000	109 600
1961-1970	223 800	42 400*	199 400
1971-1980	225 600	16 300*	109 300
1981-1985	118 400	5 100*	113 300
Razem: (1945-1985)	4 994 700	4 107 300	-787 400

* — dane z dużym przybliżeniem

Źródła: *Rocznik statystyczny* (za lata: 1950-1987), *Mały Rocznik Statystyczny* (za lata: 1950-1986); K. Kerstern, *Kształtowanie stosunków ludnościowych*, w: R. Ryszka, *Polska Ludowa 1944-1950*, Warszawa 1974, s. 149.

⁸ Por. B. Wierzbiański, dz. cyt., s. 15.

⁹ Por. P. Taras, art. cyt., s. 16.

¹⁰ Por. P. Taras, *Emigracja Polska*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 4, Lublin 1983, szp. 947.

¹¹ Por. I. Walczewski, *Destin tragique de Polonais deportés en Allemagne*, Rome 1951.

¹² J. Korbel, *Wyjazdy i powroty*, Opole 1987, s. 54, 87-88; Por. także A. Sakson, *Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych*, *Życie i Myśl* 10(1989), s. 28.

Jeśli zaś chodzi o liczebność polskiego wychodźstwa w świecie, to do zobrazowania tego zjawiska może posłużyć następujący wykaz:

Tabela 2: Obecność Polaków w poszczególnych krajach

Kraj	1938	1970
1	2	3
Europa	2 904 800	2 604 400
Związek Radziecki	1 500 000	1 430 000
Estonia	2 000	
Łotwa	75 000	
Litwa	200 000	
Francja	532 000	750 000
Niemcy	1 500 000	160 000(N. Zach.)
Wielka Brytania	3 000	145 000
Czechosłowacja	250 000	68 000
Belgia	35 000	38 000
Dania	12 000	12 000
Holandia	6 000	7 000
Szwecja	500	6 000
Austria	20 000	5 000
Rumunia	80 000	2 500
Szwajcaria	500	2 000
Węgry	15 000	2 000
Luksemburg	5 000	1 500
Włochy	1 000	1 200
Norwegia		800
Hiszpania		500
Jugosławia	17 000	300
Grecja	100	200
Portugalia		200
Afryka	2 300	3 500
Rep. Płd. Afryki	300	1 200
Algieria Maroko	2 000	1 000
Rodezja		800
Kenia		200
Tanganika		200
Ghana		100
Ameryka Płn.	6 167 000	8 324 000
USA	6 000 000	8 000 000
Kanada	167 000	324 000
Ameryka Płd.	378 500	581 200
Brazylia	300 000	450 000
Argentyna	70 000	120 000
Urugwaj	5 000	6 500

1	2	3
Paragwaj	2 000	1 500
Meksyk	100	1 400
Kuba	1 000	600
Chile	100	500
Korsyka		200
Panama	100	200
Gwatemala		100
Perù	200	100
Azja	2 300	2 600
Chiny	1 000	1 000
Turcja	1 000	1 000
Liban	100	300
Egipt		100
India	100	100
Iran	100	100
Australia	10 000	100 000
Nowa Zelandia	300	4 000

Źródła: *Mały Rocznik Statystyczny*, Warszawa 1939; *Rocznik Polonii 1956-57*, Londyn 1959, s. 16; *Polacy za granicą. Zebrane dane statystyczne*, Warszawa 1969.

Z danych tych wynika jednoznacznie, że największym skupiskiem emigracji polskiej w świecie są Stany Zjednoczone. Rzeczywista liczba Polaków w tym kraju jest trudna do jednoznacznego ustalenia. Zależy to w dużym stopniu od kryterium jakie się przyjmuje dla ustalenia przynależności narodowej¹³. J. Wytrwał, badacz zagadnień Polonii amerykańskiej utrzymywał, że w 1969 roku liczba Polaków w USA przekracza 10 milionów osób, jeśli zaś, zdaniem tegoż autora, rozszerzy się ową statystykę na czwarte i piąte pokolenie Amerykanów, wówczas cyfra ta osiągnie około 15 milionów osób¹⁴.

Porównując cyfry, przytoczone głównie w tabeli 2, łatwo sobie uświadomić skalę emigracji polskiej u progu lat osiemdziesiątych. Jej liczebność wyraża się cyfrą parunastu milionów emigrantów, bądź ich potomków, którzy przyznają się do kraju swego pochodzenia. Trzeba też brać pod uwagę, że wielu zagubiło swoją tożsamość narodową w kraju osiedlenia i utraciło kontakt z Ojczyzną. Zapewne są też i tacy, którzy świadomie zerwali wszelkie więzy z przeszłością i nie chcą,

¹³ Jednym z podstawowych problemów jest sprecyzowanie pojęcia polskiego emigranta. Można go zawęzić li tylko do Polaków urodzonych w Polsce lub do osób urodzonych w USA, ale u rodziców Polaków. Można też objąć tym terminem również tych, którzy deklarując swe pochodzenie, powołują się na dziadka lub na dziadków Polaków.

¹⁴ J. Wytrwał, *The Poles in America*, Mineapolis 1969, s. 73.

z przeróżnych powodów, do niej wracać. Mimo wszystko przytoczone powyżej dane pozwalają na zarysowanie pewnego tła, na którym łatwiej będzie uchwycić tendencje rozwoju oraz motywacje emigracji polskiej lat osiemdziesiątych.

II. CHARAKTERYSTYKA EMIGRACJI POLSKIEJ LAT OSIEMDZIESIĄTYCH

Fala emigracyjna lat osiemdziesiątych jest ściśle związana z przeobrażeniami społeczno-ekonomicznymi i politycznymi naszego kraju w minionej dekadzie. Kryzys ustroju komunistycznego oraz represje wobec opozycji to punkt wyjścia do zrozumienia tego zjawiska. Drugim czynnikiem jest niewątpliwie „zmęczenie” społeczeństwa kryzysem gospodarczym, zaistniałym w ramach „bankrutującego” ustroju. Zajmiemy się teraz analizą danych statystycznych dotyczących polskiej emigracji lat osiemdziesiątych.

Według danych Biura Paszportowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach, 1980-1988 prośbę o paszport, z deklaracją opuszczenia Polski na stałe, złożyło 155 655 osób. Do tej cyfry trzeba jednak dodać około 402 000 osób, które opuściły Polskę na stałe, nie deklarując tego zamiaru w Biurze Paszportowym, a tylko, i to nie zawsze, informując o podjętym kroku konsulatu polski, w kraju, gdzie zamierzały pozostać¹⁵.

Jeśli chodzi o dane statystyczne, to emigracja polska plasuje się liczbowo w końcu lat osiemdziesiątych na czwartym miejscu na świecie, za wychodźstwem chińskim, niemieckim i włoskim. Ocenia się, że w Europie Zachodniej żyje około 1 200 000 naszych rodaków, zaś w sumie około 13 000 000 Polaków i ich potomków żyje rozproszonych po różnych krajach świata, głównie, jak to już wyżej zaznaczono, w USA¹⁶. Warto zaznaczyć, że emigracja polska lat osiemdziesiątych ilościowo ma wyraźne tendencje wzrostowe, jak można zaobserwować chociażby na przykładzie emigracji do Niemiec:

Tabela 3: Emigracja Polaków do Niemiec (Zachodnich) w latach 1980-88.

Lata	Liczba emigrantów
1980	26 637
1981	50 983
1982	30 357
1983	19 121
1984	17 457
1985	22 075
1986	27 188
1987	48 423
1988	140 226
Razem: 1980-88	382 467

Źródła: *Bericht zur Asylenproblematik. Ausführungen des Bundesministers des Innern*, w: *Bulletina des Bundesregierung*, 1987-1989.

¹⁵ Por. A. Sakson, art. cyt., s. 29; K. Nazarewicz, *Krwotok*, *Życie Warszawy* 21,06.1989.

¹⁶ Por. J. Bakalarz, *Migracja jako czynnik jedności Europy*, *Studia Polonijne* 8(1984), s. 232; A. Sakson, art. cyt., s. 29; B. Seidler, *Z czym do emigracji?*, *Życie Literackie* 8(1989), s. 4.

Należy zauważyć, że podana w powyższej tabeli cyfra 382467 odnosi się do tzw. „Aussiedler”, którzy opuścili Polskę z motywów narodowościowych. Są to w większości obywatele polscy pochodzenia niemieckiego, którzy zamieszkiwali tereny, które przypadły Polsce w wyniku zmian terytorialnych po Drugiej Wojnie Światowej.

Inną kategorię stanowią azylanci polityczni w Niemczech. W liczbach bezwzględnych prośby o azyl polityczny, złożone przez obywateli polskich w latach 1987-1989, wyglądają następująco:

Tabela 4: Prośby o azyl polityczny złożone przez Polaków w Niemczech Zachodnich w latach: 1987-89

Rok — miesiąc	Ilość wszystkich próśb	Prośby Polaków
1987	57 397	15 194
1988	103 076	29 023
01.1989	11 575	2 940
02.1989	12 008	2 003
03.1989	11 235	2 888
04.1989	8 358	2 471
05.1989	6 540	1 842
06.1989	8 148	2 010
07.1989	8 148	2 010
01-06.1989	57 864	14 154

Źródło: *Bericht zur Asylproblematik. Ausführungen des Bundesministers des Innern*, w: *Bulletina des Bundestegierung*, 1987-1989.

Ruchy migracyjne mają, jak już wspomniano wcześniej, dwa podstawowe motywy: polityczny i ekonomiczny. Czynniki polityczny wiąże się ściśle z powstaniem „Solidarności” i z liberalizacją przepisów paszportowych. Liberalizacja z 1980 roku trwała krótko. Przerwało ją 13 grudnia 1981 ogłoszenie stanu wojennego. W ciągu roku 1981, według danych GUS-u, opuściły Polskę z zamiarem stałej emigracji 27324 osoby. Natomiast w roku 1982 i 1983 na emigrację stałą udało się oficjalnie ponad 24 tysiące obywateli naszego kraju¹⁷, z których duża część otrzymała pozwolenia na wyjazd jeszcze w okresie „Solidarności”. Trzeba jednak stwierdzić, że liberalizacja przepisów paszportowych, uzyskana w latach 1980-81 miała charakter trwały tzn. nie wróciła do poprzedniego stanu, jeśli chodzi o emigrację stałą. Podobnie zresztą nastąpiła liberalizacja przepisów odnośnie do emigracji czasowej¹⁸.

Obok czynnika politycznego niemniej ważnym stymulatorem ruchu migracyjnego była sytuacja ekonomiczna. Można ją też uznać z całą pewnością za ważniejszy, dla przeciętnego Polaka, niż motyw polityczny. Trudna sytuacja ekonomiczna kraju, brak perspektyw zmiany tego stanu rzeczy oraz ogólny

¹⁷ Por. A. Sakson, art. cyt., s. 29.

¹⁸ J. Badowski, M. Latuch, *Czasowe przebywanie Polaków za granicą jako element migracji międzynarodowych*, Sprawy Międzynarodowe 9(1989), s. 109.

klimat depresji społecznej sprzyjały rozwojowi emigracji ekonomicznej, która ma zwykle charakter czasowy.

Jak stwierdza się w oficjalnych dokumentach międzynarodowych, emigracje czasowe stanowią słabszą stronę statystyki ludnościowej¹⁹. Dzieje się tak chociażby dlatego, że osoby udając się na taką emigrację nie deklarują zwykle swych zamiarów. Opuszczają one Polskę ze zwykłą wizą turystyczną, która oficjalnie nie pozwala podjąć pracy w danym kraju. Stąd też, opierając się na publikowanych, oficjalnych danych, nie można uchwycić w pełni tego zagadnienia. Można się tylko pokusić o jego przybliżoną charakterystykę. Ocenia się na przykład, że w roku 1985, na emigrację czasową w celu zarobkowym udało się 160 000 — 200 000 Polaków²⁰. Generalnie zatem, z tego, co dotąd powiedziano, wynika, że istnieją dwa niejako typy emigracji czasowej. Do pierwszego należą osoby, które posiadają oficjalne zezwolenia na tego typu emigrację, drugi zaś tworzą ci, którzy takich zezwoleń nie posiadają. Tylko część, jak wynika z niepełnych danych statystycznych, pracuje zatem oficjalnie zagranicą²¹. Przede wszystkim odnosiło się to w latach osiemdziesiątych do pracowników niektórych polskich zakładów przemysłowych, które pracowały zagranicą w ramach umów międzynarodowych.

Około połowa (47,1% z tych, którzy w latach 1981-1984, udali się na czasową emigrację (oficjalnie, czy też nieoficjalnie) była w wieku 30-34 lat, a więc w okresie największej aktywności zawodowej. Wielu z nich założyło już własne rodziny²². Warto podkreślić, że 56% z tej grupy stanowili mężczyźni, z których z kolei 47% było robotnikami, zaś 26,5% związanych było z rolnictwem. Emigrant, który tylko czasowo wyjeżdża z kraju, wracał zwykle do swego rodzinnego regionu i podejmował wcześniej wykonywane zajęcie²³.

Natomiast wśród tych, którzy wyjechali czasowo w latach 1985-1988, 22 tys. stanowili inżynierowie i technicy, około 4 tys. lekarze, 4,8 tys. ekonomiści i wiele innych osób różnych zawodów²⁴. Według nieoficjalnych danych około 20% studentów polskich oraz ludzi związanych ze środowiskami uniwersyteckimi pozostaje każdego roku na kilka miesięcy zagranicą, pracując tam zarobkowo. Ten ostatni przypadek nie wiąże się jednak z utratą przez Polskę wysoko kwalifikowanej siły roboczej. Wyjazdy te pozwalają natomiast, tej kategorii ludzi, na osiągnięcie pewnej niezależności materialnej ich rodzin, a także dają możliwość poznania języka danego kraju oraz jego kultury, co należy uznać za zjawisko pozytywne.

Emigracja czasowa Polaków pokrywa się w dużym stopniu z kierunkami starej emigracji czasowej z okresu międzywojennego, czy nawet z lat poprzedzających wybuch Pierwszej Wojny Światowej. Wśród krajów docelowych tej

¹⁹ Por. *Dokumenty Międzynarodowej Konferencji Ludnościowej ONZ*, Biuletyn Rządowej Komisji Ludnościowej, nr 38, s. 109.

²⁰ W zasadzie brak źródeł oficjalnych, aby dane powyższe miały charakter miarodajny.

²¹ Por. M. Kukuryka, *Emigracja zarobkowa*, *Polityka* 34(1981), s. 17.

²² A. Kujańska-Misiąg, M. Latuch, *Motywacje zagranicznych emigracji ludności*, *Sprawy Międzynarodowe* 1(1988), s. 123.

²³ Por. tamże, s. 124.

²⁴ Por. P. Gach, *Refleksja o współczesnej emigracji polskiej*, *Biuletyn Ruchu Apostolatu Emigracyjnego* 2(1989), s. 28; Z. Łozowski, J. Machowski, *Kto może niech jedzie*, *Polityka* 49(1988), s. 17.

emigracji pierwsze miejsce zajmują Niemcy, potem USA i Austria. Na ten stan rzeczy nie mały wpływ mają stare, sięgające pokoleń powiązania rodzinne oraz stosunkowa łatwość w znalezieniu tam prostego zajęcia. Lepiej zagadnienie to zilustruje zamieszczona poniżej tabela nr 5, która opiera się na danych szacunkowych za rok 1986:

Tabela 5: Emigracja czasowa Polaków w 1986 roku według krajów docelowych

Kraj	Ilość w %
Niemcy Zachodnie	33,0
USA	19,1
Austria	14,6
Francja	8,4
Inne kraje europejskie	6,4
Wielka Brytania	5,5
Inne kraje pozaeuropejskie	5,5
Włochy	2,3
Kanada	1,3
Razem	100,0

Źródło: A. Kujawska-Misiąg, M. Latuch, *Motywacje zagranicznych migracji ludności polskiej*, w: *Sprawy Międzynarodowe* 1(1988), p. 124.

Po przedstawieniu wszystkich powyższych statystyk i szacunków wydaje się rzeczą właściwą powrócić raz jeszcze do zagadnienia motywacji emigrantów. Mówiąc o Niemczech, wskazano już wcześniej na element narodowościowy, związany z powrotem do Ojczyzny obywateli polskich narodowości niemieckiej.

Obok niego dużą rolę odegrał, szczególnie w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych, element polityczny. Wielu przywódców „Solidarności”, internowanych po 13 grudnia 1981 roku, zostało przez ówczesny rząd nakłonionych do opuszczenia kraju. Statystyki mówią o 4175 osobach, podpadających pod tę kategorię, które od 1 lutego 1982 do 31 grudnia 1987 roku wystąpiły o oficjalne zezwolenie na opuszczenie Polski z powodów politycznych. Wśród nich 1096 osób to więźniowie polityczni, 1180 to prześladowani za swe przekonania polityczne, zaś 1889 osób to członkowie ich rodzin²⁵. Jednak liczba oficjalnie opuszczających Polskę z motywów politycznych nie pokrywa się z liczbą próśb o azyl polityczny, złożonych choćby w Niemczech Zachodnich w roku 1987. Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 4, na 57496 wniosków, jakie w tym roku złożono w RFN, aż 15194 złożyli obywatele polscy. W ten sposób azylanci z Polski wiedli niekwestionowany, choć smutny prym w tej dziedzinie.

Zasadniczym jednak bodźcem emigracji pozostaje motyw ekonomiczny. Jak wynika z danych opublikowanych przez Centrum Badań Opinii Publicznej (CBOS), a będących owocem sondarzy przeprowadzonych w lutym 1988 roku,

²⁵ Por. A. Sakson, art. cyt., s. 32.

aż 70% ankietowanych wymienia jako motyw emigracji względy ekonomiczne²⁶. Szczególnie młode pokolenie przejawia pragnienie szukania polepszenia swej przyszłości w emigracji. W roku 1984, odpowiednie badania w tym kierunku wykazały, że aż 30% młodzieży szkolnej wyrażało chęć opuszczenia kraju na zawsze, 45% natomiast było zdecydowanych pozostać²⁷. Natomiast analogiczne sondaże przeprowadzone w 1986 roku wykazały, że aż 82,9% młodzieży licealnej jest gotowe opuścić Polskę na stałe, z czego 51%, jako powód emigracji, podawało motywy ekonomiczne. Tylko 3,4% młodzieży ankietowanej nie wyrażało żadnej chęci emigrowania. Jedna trzecia zaś ankietowanych była przekonana, że w Polsce nie ma żadnych perspektyw na przyszłość²⁸. Jeszcze bardziej radykalny obraz emigracyjnych aspiracji młodego pokolenia dają wyniki badań przeprowadzonych przez Instytut Badań Problemów Młodzieży. Wynika z nich, że 62,2% młodych Polaków pragnie opuścić swą Ojczyznę ze względów ekonomicznych, zaś 28,9% jako powód wyjazdu podaje turystykę. 49,5% spośród ankietowanych młodych ludzi uważa, że w kraju nie ma dla nich przyszłości, 35,6% było natomiast odmiennego zdania²⁹.

Silne tendencje proemigracyjne obserwowano w latach osiemdziesiątych również w środowisku akademickim. Z sondaży przeprowadzonych w 1982 roku wśród studentów łódzkich wynikało, że 25% pragnie opuścić Polskę na zawsze, zaś 66% za dobre dla siebie rozwiązanie uważało emigrację czasową o charakterze ekonomicznym³⁰.

Z podobnych sondaży, przeprowadzonych w środowisku akademickim, w połowie lat osiemdziesiątych, wynika nieco inne rozłożenie akcentów. Wynika z nich, że 50% młodzieży akademickiej było wówczas zdecydowanej na emigrację czasową w celach zarobkowych, zaś tylko 7% studentów deklarowało gotowość opuszczenia kraju na zawsze³¹. Generalnie zatem można stwierdzić, że większość osób gotowych udać się na emigrację to ludzie młodzi, w wieku od 15 do 24 lat³².

Jeśli zaś chodzi o Polaków, którzy przekroczyli 25 rok życia, to jak wskazują badania przeprowadzone przez CBOS w latach 1987-88, 7% spośród nich, zatrudnionych w sektorze państwowym, chciałoby emigrować na stałe. Większość zaś zatrudnionych w tym sektorze opowiada się raczej za emigracją czasową. 40% z nich miało na uwadze wyjazd paromiesięczny, a 33% opowiadało się za paroletnim opuszczeniem kraju. Na stałe chcieliby, w świetle cytowanych wyników sondaży CBOS, wyjechać głównie robotnicy niewykwalifikowani oraz niskozarabiający robotnicy wykwalifikowani. Natomiast spośród tzw. inteligencji tylko stosunkowo nikły procent decydowałby się na emigrację stałą.

²⁶ *Biuletyn CBOS*, Warszawa 1988; Por. także: Prymasowska Rada Społeczna, *Emigracja młodych Polaków*, Pismo Okólne 9(1988), s. 5-6; K. Bakalarski, G. Nowak, M. Szymańczak, *Młode pokolenie czasu kryzysu i reform. Polska młodzież '87*, Warszawa 1988.

²⁷ Por. S. Pajka, *Z badań nad świadomością polityczną uczniów szkół średnich*, *Ruch Pedagogiczny* 4(1985), s. 109.

²⁸ Por. E. Gorajwska, B. Jaworowska, *Młodzież o sobie i swojej przyszłości*, *Biuletyn CBOS* 2(1986), nr 4, s. 26.

²⁹ Por. K. Bakalarski, J. Bohusz, B. Pokruszyński, *Młodzież a emigracja*, Warszawa 1987, s. 8-20.

³⁰ Por. E. Lewandowski, *Szkic do portretu*, *Politechnik* 19(1984), s. 9.

³¹ Por. E. Gadzinowski, *Średnia akademicka*, *Kultura* 49(1986), s. 5.

³² Por. K. Bakalarski, *Emigracja*, w: K. Bakalarski, G. Nowak, M. Szymańczak, *Młode pokolenie czasu kryzysu i reform. Polska młodzież '87*, Warszawa 1988, s. 138-139.

Generalnie słuszna pozostaje teza, wysuwana przez wielu badaczy współczesnych, międzynarodowych ruchów migracyjnych, w myśl której głównym bodźcem emigracji jest ekonomia oraz tzw. rynek pracy³³. Na rynku tym czekają emigrantów liczne trudności i rozczarowania. Podejmują oni bowiem zajęcia, których nie chcieliby wykonywać w swym własnym kraju. Często można np. spotkać Polki, z wykształcenia nauczycielki czy pielęgniarki, a nawet lekarki, które na emigracji podejmują pracę pomocy domowej. Spotyka się też inżynierów, którzy „przekwalifikowali się” i wykonują pracę niewykwalifikowanego robotnika. Jedyłą „osłodą” jest w tym wypadku spodziewany zarobek, który, choć bardzo mizerny, przekracza mimo wszystko znacznie miesięczny zarobek inżyniera czy nauczyciela w Polsce. Emigranci zdają sobie z tego doskonale sprawę, jednak motyw ekonomiczny jest silniejszy, szczególnie w przypadku emigracji czasowej, która niejako sama przez się zakłada chwilową degradacją zawodową. Gorzej przedstawia się to gdy chodzi o emigrację definitywną. Wówczas degradacja zawodowa jest odczuwana bardzo mocno i przynosi wiele rozczarowań. Z czasem pryska „mit Zachodu”, a pozostaje tylko szara i smutna rzeczywistość. Ten los spotyka spory procent spośród osób, które zdecydowały się na emigrację definitywną, co autor niniejszego artykułu miał okazję analizować osobiście prowadząc badania ankietowe wśród Polonii w Chicago jesienią 1991 roku. Szansę na osiągnięcie pewnego zadawalającego standardu życia oraz dobrej pozycji zawodowej mają, przynajmniej częściowo, młodzi emigranci. Łatwiej im przychodzi nauka obcego języka i wejście w inną kulturę. Trudniejsza o wiele jest sytuacja emigrantów, którzy mają na utrzymaniu rodzinę i których wiek jest już nieco bardziej zaawansowany.

ZAKOŃCZENIE

Masowa emigracja polska lat osiemdziesiątych, która trwa po dzień dzisiejszy, nie różni się wiele od poprzednich pokoleń emigrantów. Ludzie nadal opuszczają kraj głównie z powodów ekonomicznych. Polacy udają się nadal głównie do USA i Niemiec, gdzie mogą liczyć w znacznej mierze na pomoc osiadłej tam już wcześniej rodziny. Doszli jeszcze biznesmeni, „nowobogacy”, którzy sami wyjeżdżają lub wysyłają pracowników, aby załatwiać interesy swoich firmy, czy przedsiębiorstw.

Liczba emigrantów jest ciągle trudna do sprecyzowania i większość danych opiera się na przybliżonych szacunkach. Szczególnie trudna do ujęcia w ramy statystyki jest emigracja czasowa. Jest bardzo prawdopodobne, że w analizowanym tutaj okresie 1981-88, liczba osób, które opuściły Polskę na zawsze przekroczyła 500 tysięcy, skoro do Niemiec tylko udało się ich ponad 380 tysięcy. W zjawisko zaś emigracji czasowej było uwikłanych wówczas znacznie więcej osób.

Można mówić o pewnych korzyściach, ale też nie ulega wątpliwości, że wskutek tych ruchów migracyjnych Polska poniosła duże straty w różnych dziedzinach. Emigrację w tym kontekście należałoby uznać raczej za narodowe

---

³³ Por. G. T e s s a r o l o, *Il lavoro e il problema dell'emigrazione*, On the Move 34 (1982), s. 49-57.

nieszczęście Polski, którego skutki będą odczuwane długo, tym bardziej, że zjawisko to trwa nadal, choć obecnie wydaje się dominować czasowa emigracja zarobkowa nie przynosząca tak wyraźnych negatywnych skutków. Prawdą jest, że trudne warunki bytowe w kraju usprawiedliwiają w dużej mierze rodaków, którzy wcale nie bez bólu opuszczają najbliższych, aby w trudnych, często upokarzających warunkach, zarabiać na obczyźnie.

Autor zdaje sobie doskonale sprawę, że niniejszy artykuł, poprzez swój syntetyczny charakter, zarysowuje tylko całość zagadnienia, będąc zarazem dalekim od jego wyczerpania. Wiele problemów nastęrcza niepewność danych statystycznych na ten temat. Wiele też statystyk, szczególnie robionych jeszcze na zlecenie rządu komunistycznego, nie przedstawia faktycznego stanu rzeczy, a wiele ważkich problemów przemilcza. Koniecznym jednak wydaje się podejmowanie problematyki emigracyjnej na łamach czasopism naukowych czy prasy, choćby dlatego, aby uświadomić społeczeństwu wagę tego zagadnienia. Czasem też człowiek, decydujący się na emigrację (stałą, jak również trwającą długi okres czasu rozłąkę), nie zdaje sobie w pełni, a może w ogóle, sprawy z różnego rodzaju niebezpieczeństw na jakie naraża siebie i swoich bliskich.

Tak skrótowo przedstawiony fenomen współczesnej polskiej emigracji skłania do ciągłego podejmowania prób jej analizy i do stałego pogłębiania refleksji teoretycznej, aby tym skuteczniej móc zaradzać rodzącym się problemom.

L'EMIGRAZIONE POLLACA DEGLI ANNI OTTANTA

RIASSUNTO

Dall'analisi soprattutto dei dati statistici dell'emigrazione polacca degli anni ottanta presentati dall'autore, emerge la verità che l'emigrazione comporta problemi di varia natura, ed appare con i suoi lati positivi e negativi.

La ragione più comune per gli spostamenti emigratori polacchi e quella economica. La condizione economica precaria in cui si trovano molte famiglie polache degli anni ottanta, porta alla ricerca di fonti di reddito. Dalla condizione economica scaturiscono e dipendono in gran parte altri aspetti della vita: sociale, culturale, etc. Questo fatto fa sì che quando la posizione economica non sia soddisfacente, uno cerchi ad ogni costo di migliorarla — anche se questo significa allontanarsi dalla propria patria. Molti lasciano per sempre il loro paese nativo. Questo impoverisce il paese di provenienza.

L'Emigrazione „massiccia” — come rilevano alcuni autori, dalla Polonia negli ottanta è fenomeno con tendenze crescenti e si pone come uno dei problemi urgenti per la società e per la famiglia polacca. Per questo motivo, secondo l'autore, merita l'attenzione viva e sempre più approfondita.